

Stjepan Damjanović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

MATICA HRVATSKA I HRVATSKI JEZIK U 20. STOLJEĆU

Sažetak

Početak 20. stoljeća u političkom je pogledu obilježen odlaskom bana Khuena Hédeváryja i uspostavom prve jugoslavenske države, a početak Matičine djelatnosti objavljivanjem divot-izdanja Marulićeve Judite. Matičina je uprava očito drukčije razmišljala od Tomislava Maretića koji je tvrdio da pjesnička vrijednost Judite nije puno veća od ništice. Nastup vukovaca sve je žešći, a odgovor na Skerličevo pitanje Istočno ili južno narječje? u velikoj je mjeri, barem na hrvatskoj strani, opredjeljivanje za unitarnu jezičnu politiku ili protiv nje. To će opredjeljivanje trajati praktički do uspostave samostalne hrvatske države u zadnjem desetljeću našega stoljeća, a u nekim svojim oblicima neće prestati ni tada.

Matica hrvatska u 20. stoljeću na nekoliko načina utječe na jezičnu kulturu, na jezičnu politiku i na jezikoslovnu misao u hrvatskoj sredini:

a) svojom ukupnom djelatnošću, posebice izdavačkom: njezini su autori, književnici, prevoditelji i znanstvenici uzor hrvatskoj javnosti u jezičnom oblikovanju.

b) svojim serijama (Pet stoljeća hrvatske književnosti, Stoljeća hrvatske književnosti i mnogim drugima) poticala je razgovore o priređivanju hrvatske književne baštine: ti su razgovori o jeziku iz prošlosti uvijek bili i razgovori o suvremenom trenutku i budućnosti hrvatskoga jezika.

c) jezikoslovnim djelima: rječnicima, gramatikama, pravopisima, kroatističkim i opće-jezikoslovnim studijama objavljenima u Matičinim časopisima ili u zasebnim knjigama.

d) svojim dalekosežnim odlukama u hrvatskoj jezičnoj politici (suradnja i prekid suradnje s Maticom srpskom, Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga jezika i drugo).

Matica hrvatska izrasla je iz potrebe za društvom koje bi tiskanjem knjiga na hrvatskom jeziku podržavalo i izgrađivalo hrvatsku nacionalnu svijest. Još dok se pripremalo utemeljenje buduću prvi predsjednik Matice ilirske grof Janko Drašković rekao je:

Najpoglavitija svrha društva našega jest: nauku i književstvo u našem narodnom jeziku rasprostranjivati i priliku mladeži našoj dati, da se domorodno izобрази. Ovamo najviše spada utištenje vrstnih knjiga za priličnu

cijenu (Smičiklas – Marković 1892, 17). Ta želja onih koji su Maticu utemeljili ispunjavala se u različita vremena različito, ali se uvijek ispunjavala. Izlazile su stalno knjige kojima je zadatak bio promicati hrvatski narodni i kulturni identitet. U takvoj je politici briga za hrvatski jezik bila na istaknutom mjestu i pokazivala se na različite načine. Da se obuhvatno prikaže što je sve Matica učinila za hrvatski jezik, trebalo bi nekoliko knjiga pa ovaj prilog valja shvatiti samo kao uvod u tu problematiku. Mislim da bi nacrt za proučavanje naslovljene teme (koja bi mogla postati vrlo obećavajućim znanstvenim projektom) mogao izgledati ovako:

- I. Utjecaj ukupnoga Maticina izdavaštva na hrvatski jezik
- II. Maticina politička borba za hrvatski jezik
- III. Maticine knjige iz jezikoslovne kroatistike
- IV. Jezikoslovna kroatistika u Maticinoj periodici

U svom tekstu kadšto ću samo napomenuti što bi valjalo učiniti, a kadšto ću pokazati neke moguće načine obrade naslovljene teme.

I. Utjecaj Maticina izdavaštva na hrvatski jezik

Prvu veliku temu bit će najteže temeljito obraditi jer obrada zahtijeva vrlo precizna istraživanja kadšto vrlo teško uhvatljivih utjecaja Maticinih izdanja na hrvatsku jezičnu kulturu i na hrvatsku jezičnu politiku. Nema sumnje da su se u hrvatskoj kulturnoj sredini Maticina izdanja vrlo često doživljavala kao uzorna u jezičnom pogledu pa bi valjalo u periodici potražiti reagiranja na jezik Maticinih knjiga. To je mukotrpan posao jer podrazumijeva puno praznoga hoda, tj. pregled brojnih časopisa i novina s velikom vjerojatnošću da će istraživač samo tu i tamo naći pokoji relevantan rad. No osim traganja za tekstovima u kojima se reagira na jezik Maticinih knjiga, u ovo bi poglavlje valjalo uvrstiti i diskusije koje su se vodile u povodu izdavanja poznatih Maticinih edicija (Pet stoljeća hrvatske književnosti, Stoljeća hrvatske književnosti i druge) jer su se urednici morali odrediti prema problemu jezika, posebice jezika naše književne baštine, tj. morali su se izjasniti što u jeziku starijega autora (ne) smijemo mijenjati.

Matica je izdala puno raznovrsnih rječnika pa će biti zanimljivo istražiti kako ih je dočekala stručna javnost i kako su utjecali na jezik pojedinih struka. Napokon, prevoditeljska djelatnost pod Maticinim krovom nipošto nije zanemariva pa su prijevodi također ostavili traga u našoj prevoditeljskoj tradiciji. Važno je uočiti da su ta pitanja, čisto jezikoslovno gledano, zanimljivija od onih za koja šira društvena zajednica pokazuje više zanimanja jer su važnija za opću narodnu povijest.

II. Matičina politička borba za hrvatski jezik

Za tu temu bit će izvan filoloških krugova uvijek najviše zanimanja jer kad se govori o njoj, govori se o uključenosti jezikoslovnih u općenacionalne probleme.

Opsežna njezina obrada ticat će se prije svega zajedničkoga »novosadskog« pravopisa, uspostave i prekida suradnje s Maticom srpskom na zajedničkom rječniku, Deklaracije i stvaranju odrednica na kojima je izrađen Babić – Finka – Mogušev pravopis.

Bit će pritom važno ozbiljno i pažljivo uzimati u obzir povijesne prilike jer bi nam se inače moglo učiniti da su u Matičinoj upravi u jednom trenutku sjedili samo ljudi kojima nije previše bilo stalo do nacionalnih interesa, a u drugom sami rodoljubi. Mora se uzeti u obzir da je odmah poslije uspostave komunističke Jugoslavije počeo snažan i raznovrstan pritisak na nesrpske narode koji se očitovao i u tome da se radi što više zajedničkih («jugoslavenskih») projekata. Već 1949. najviši su organi moći u Jugoslaviji »pokrenuli pisanje zajedničke povijesti 'narodâ Jugoslavije', pa je 1953. i objavljena 1. knjiga toga kolektivnog djela. Zatim je 1954. pokrenuta izrada zajedničkog 'srpsko-hrvatskog pravopisa' i on je 1960. i objavljen. Iste godine (1960) inicirano je pisanje zajedničke povijesti književnosti 'jugoslavenskih narodâ', a od 1961. počinje rad na zajedničkom rječniku obiju Matica, srpske i hrvatske, i ujednačavanju terminologijâ (terminološki rječnici) za pravne, ekonomske, prirodoslovne i medicinske znanosti. (Brandt 1997, 158-159).

Takve su akcije provodene s namjerom stapanja kultura u kome će posve prevladati jedna (srpska). Bilo je vrlo lukavo smišljeno da taj posao odnarođivanja u Hrvatskoj vodi ustanova koja je uživala ugled zaštitnice hrvatskih narodnih interesa – Matica hrvatska.

Sigurno nije bilo lako odgovoriti negativno na poziv tako autoritarne vlasti kao što je bila komunistička, pa stoga nije čudno što su se javni istupi Matičinih čelnika razlikovali ovisno o tome je li na političkoj sceni bilo i daška vjetra koji bi najavljivao mogućnost slobodnijega iskazivanja mišljenja ili ni toga nije bilo. Okviri u kome su se kretali Matičini čelnici mogu se dobro vidjeti ako usporedimo zapisnik sa sjednice Matičine uprave iz 1960. i Matičino priopćenje 1971.

Zapisnik, 11. studenoga 1960.

...predstavnici Matice srpske i Matice hrvatske bili (su) primljeni kod Predsjednika Republike, koji se s njima zadržao u dužem razgovoru. Tom je prilikom Predsjednik Tito odao priznanje objema Maticama i svima stručnjacima koji su radili na Pravopisu hrvatskosrpskoga jezika. U razgovoru je pokrenuto pitanje o zajedničkom radu Matica na drugim kulturnim poslovima, kao što je pitanje terminoloških rječnika, pa je Predsjednik Tito pozdra-

vio taj vrlo korisni rad, jer će mnogo značiti za cijeli naš život...(Ravlić 1963,248)

Izjava, 21. siječnja 1971.

Kad je postalo očito da Matica srpska ne želi prikazati vrijednosnu i kulturnu cjelovitost i samobitnost hrvatskoga književnog jezika i uključiti je u zajednički rječnik kao izraz jedne nacionalne kulture, nego ustraje na bespredmetnu tumačenju Novosadskih zaključaka, Matica hrvatska drži da je svrhovitije obraditi hrvatski jezik posebno, stvoriti mu osnovne priručnike...(Jonke 1971, 120)

Je li doista »postalo očito« ili je došlo vrijeme da se moglo reći ono što je i prije bilo očito? Zapisnik iz 1960. pisan je tako da ne biste mogli znati je li nastao u Matici hrvatskoj ili to Matičin zapisnik prenosi Tanjugove obavijesti, a Izjava iz 1971. posve je drukčija po duhu i po sadržaju. Šezdesete će godine slabije obaviješteni čitatelj bolje razumjeti ako pažljivo pročita svjedočenja dvojice uglednih matičara i važnih sudionika u događajima o kojima govorimo:

Od početka šezdesetih neprestano su jačali pritisci i izazovi, na širokom području od narodne i političke povijesti do književnosti i jezika. Nama Hrvatima je sve bilo ugroženo : otimana nam je književna i, u najširem smislu značenja, kulturna baština, a jezik je bio ne samo osporavan u svom hrvatskom izvorištu nego i u svakodnevnoj jezičnoj praksi – od vojske i savezne administracije do žurnalizma. (Pavletić 1997, 153)

U Matici hrvatskoj se općenito u prvoj polovici šezdesetih godina vršio proces njezina preusmjeravanja k aktivnoj borbi za kulturni identitet hrvatskog naroda. Iako je znatan dio Matičinih odbornika bio svjestan svoga hrvatstva, režimske sheme mišljenja bile su još izvanredno snažne, a također i zazor pred mogućim represalijama komunističko – velikosrpske vlasti. Kao primjer tome treba vidjeti kako je prorežimski bila napisana čak i jubilarna knjiga »Matica hrvatska 1842–1962«, objavljena 1963, a autorom joj je bio sam predsjednik Matice hrvatske. (Brandt 1997, 159-160)

Ta dva navoda jasno pokazuju u kakvim se prilikama Matica hrvatska našla i stoga će samo vrlo pažljivo vrednovanje relevantnih činjenica pokazati kada je ona uspješnije, a kada manje uspješno štitila hrvatske interese i zašto je bilo kako je bilo. Samo kada se činjenice iz tih navoda ozbiljno uzmu u obzir, jasno je kako je npr. Matica hrvatska mogla započeti s Maticom srpskom izradbu zajedničkoga *Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika/ Rečnika srpsko-hrvatskoga književnog jezika* (dalje: R2M) i nakon što su izašle iz tiska prve dvije knjige tu suradnju prekinuti. Posve je jasno da je i samo počinjanje bilo nevoljko, ali su snage otpora bile slabe u odnosu prema snagama koje su taj zajednički posao nametale. Kad su se prvi rezultati pojavili (1967.), bilo je očito da su strahovanja bila opravdana, što više rezultat je bio slabiji i od pesimističnih predviđanja. Matica hrvatska se našla u delikatnoj situaciji: strogi su

kritičari ne samo zasuli R2M razornim kritikama koje su ukazivale na različite stručne nedostatke, nego se počelo posve određeno pisati da je »istočni grijeh« većine tih pogrešaka u nastojanju da se pokaže da je riječ o jednom jedinstvenom jeziku:

On je rađen s posebnim nastojanjem da pokaže kako je hrvatsko – srpski književni jezik potpuno jedinstven, to jest da među varijantama nema nikakvih razlika ili ako ih ima da su beznačajne. Da bi se taj cilj postigao što uvjerljivije, u rječniku se neki podaci ne iznose, a oni koji se iznose, iznose se tako da stvarnost pokažu u što povoljnijem svjetlu za unaprijed određenu tezu. Koliko se razlike i vide, tada one uglavnom izbijaju silom stvarnosti i više na zadnja vrata. (Babić 1969, 25).

Matica je morala otpjeti da je se podsjeća kako sve što radi mora biti u službi hrvatskoga naroda i reagirala je jedino moguće i ispravno: organizirala je široku raspravu o R2M o čemu se zainteresirani čitatelj može dobro obavijestiti ako pročita dva posebna izdanja časopisa »Kritika« iz 1969: *Hrvatski književni jezik i pitanje varijanata* u kome se nalazi pet tekstova Ljudevita Jonkea, četiri teksta Stjepana Babića, dva teksta Radoslava Katičića, dva Tomislava Ladana, zajednički tekst Aleksandra Šolca i Jurja Božićevića, te tekstovi Bratoljuba Klaića, Igora Zidića, Karla Kosora, Marijana Kancelarića, Milana Moguša i Krunoslava Pranjića (*Hrvatski književni jezik i pitanje varijanata*, 1969); drugi svezak donosi opsežan tekst Dalibora Brozovića *Rječnik jezika ili jezik rječnika* u kome se nalaze ne samo Brozovićeva gledišta, nego i njegov komentirani izbor najzanimljivijih tekstova o R2M (Brozović 1969).

Taj Matičin potez očit je znak prikupljanja snage i nalaženja prostora za drukčije djelovanje. Moglo bi se reći da postupci oko R2M stoje na sredini između postupaka oko zajedničkoga pravopisa i postupaka oko oblikovanja i objavljivanja Deklaracije.

Pravopis iz 1960. (Novosadski) donosi potpisnike Novosadskoga dogovora, ali prešućuje ogradu Stjepana Ivšića, najuglednijega hrvatskoga jezikoslovca, koji je svoj potpis uvjetovao time da Novosadski dogovor neće poslužiti potiskivanju ijekavsko – štokavskoga i latinice u javnoj uporabi. To bezobzirno prešućivanje Ivšićeva uvjeta pokazuje odnose snaga. Babić taj odnos pritiska i otpora vide ovako:

Hoću reći da nije samo unitaristički pritisak bio izvana pa smo se mi od njega branili, nego i mi smo sudjelovali u nekim unitarističkim postupcima: potpisali smo Novosadski dogovor (što se još i moglo prihvatiti) i donijeli smo Pravopis (a on nam se nije smio dogoditi u onom obliku). Također nam se nije smio dogoditi ni rječnik dviju Matica. (Pasini 1997 b, 133).

Deklaracija je već pobjeda hrvatski orijentiranih snaga. U Matici i u cijeloj zemlji. U tu je pobjedu ugrađeno puno žrtava i to joj je donijelo neprolazan sjaj. Taj sjaj ne izlazi iz možebitne intelektualne raskoši ili stručne perfekcije njezina teksta, nego iz pravodobnoga zalaganja za pravednu stvar i iz činje-

nice da su neprijatelji hrvatske slobode na njoj polomili zube pa je ... *i hrvatska inteligencija i hrvatski narod do posljednjega čovjeka shvatio da je moralna pobjeda postignuta, da su stvoreni temelji na kojima će to moći poći naprijed* (Pasini 1997 a, 136). Najvažnija pitanja koja će si postavljati slabije upućeni već je formulirao Dalibor Brozović (*Zašto se Deklaracija pojavila? Zašto je tako drastično i bjesomučno dočekana na nož? Kakvo je bilo njezino kulturno i političko značenje u doba kada je pisana i objavljena? Kakvo je njezino značenje danas?*) i dao na njih kratke i precizne odgovore koji su, kao i druga građa za povijest Deklaracije, objavljeni u Matičinoj knjizi *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, 1967 - 1997*, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje (prvo i drugo izašli su 1991., sve ih je pripremila Jelena Hekman). Ta će knjiga biti dostatna da se zadovolji i natprosječna znatiželja i, što je još važnije, ona će poslužiti kao dobar temelj svakomu tko bude poželio da neko od važnih pitanja u vezi s Deklaracijom temeljito istraži.

III. Matičine knjige iz jezikoslovne kroatistike

Ovu temu bit će lakše istražiti jer, iako velik, korpus je zadan. Knjige treba pažljivo iščitati i vrednovati njihov prinos raznim granama jezikoslovne kroatistike. Povijest Matičinih jezikoslovnih izdanja počinje u XIX. st. i u to je vrijeme vrlo skromna opsega. Prvom bismo jezikoslovnom knjigom mogli nazvati Drobničev *Ilirsko-njemačko-talijanski rječnik* (1846–1849), a zatim *Rječnik hrvatsko – slovenski*¹1887, ²1895, ³1919, ⁴1925. To je maleni rječnik (pet autor-skih araka) na kojem piše »Dobiva se besplatno kod Matice hrvatske«. Sljedeća knjiga *Slovenski jezik* otisnuta je 1907. i pokazuje nastavak Matičine brige za svoje slovenske članove i za slovensko-hrvatsko razumijevanje. I sada dolazi iznenađenje : od te knjige, tj. od 1907. pa sve do 1940. Matica nije objavila ni jednu jezikoslovnu kroatističku knjigu. Ne bih odmah okrivio vlast u prvoj Jugoslaviji, premda ona sigurno nije bez utjecaja na tu činjenicu, ali sigurno ima i drugih uzroka, npr. slabašnost hrvatskoga jezikoslovlja koje u to vrijeme i nije moglo proizvesti veći broj knjiga ili Matičine uprave više zainteresirane za drukčije knjige. No svim tim logičnim pretpostavkama nedostaju sigurni dokazi do kojih možemo samo istinoljubivim proučavanjem svega što nam je na raspolaganju. Uostalom, već je utvrđeno da će tek trebati detaljnije proučiti sudbinu hrvatskoga književnog jezika u Kraljevini SHS i prvoj Jugoslaviji, ali ipak se zna za mnoge oblike gruboga potiskivanja hrvatskoga standarda iz javne uporabe i zna se da se sustavno nastojanje oko promjene toga nesnošljivoga stanja javlja tridesetih godina XX. stoljeća (Samardžija 1993, 10). Jedan od vrhunaca toga nastojanja je i Matičino izdanje knjige P. Guberine i K. Krstića *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*. Za Nezavisne Države

Hrvatske (1944) pojavila se važna knjiga Blaža Jurišića *Nacrt hrvatske slovnice, Glasovi i oblici u poviestnom razvoju* koja je u ponečemu i danas nenadmašena pa ju je Matica izdala pretiskom 1992. s vrlo potrebnim dobro odmjerenim komentarima D. Brozovića. U drugoj Jugoslaviji razlikuju se dva razdoblja: prvo ide od 1945. do 1968., a drugo od 1969. do uspostave samostalne Republike Hrvatske. O ugodaju prvoga razdoblja već smo nešto rekli. Uz veliko i školsko izdanje Novosadskoga pravopisa 1960. i dvije knjige R2M (1967) Matica je objavila još samo dvije jezikoslovne kroatističke knjige: Jagićeve *Izabrane spise* (koje je 1948. priredio M. Kombol i u kojima ima i jezikoslovnih i književnopovijesnih priloga) te treće izdanje Maretićeve *Gramatike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1963). Lako upada u oči da se taktiziralo: dvojicu nesumnjivih velikana hrvatske filologije nerijetko su oštro kritizirali hrvatski stručnjaci i političari pa se računalo da objavljivanje njihovih djela neće naići na protivljenje unitarističkih snaga, a s druge strane, ta su djela u samom vrhu hrvatskih filoloških ostvarenja. U takva ostvarenja spada i Simeonov *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I – II* koji 1969. otvara novo razdoblje tematski raznolikijih i teoretski potkovanijih jezikoslovnih knjiga koje je Matica objavila: R. Vidović, *Kako valja – kako ne valja pisati* (1969), D. Brozović, *Standardni jezik* (1970), Lj. Jonke, *Književni jezik 19. i 20. stoljeća* (1971), *Jezični savjetnik s gramatikom* (Pavešić i dr., 1971), B. Klaić, *Između jezikoslovlja i nauke o književnosti* (1972), M. Moguš, *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika* (1972), I. Pederin, *»Začinjavci«, štoci i pregaoci* (1977), P. Šimunović, *Naša prezimena – porijeklo, značenje, rasprostranjenost* (1985), M. Šimundić, *Rječnik osobnih imena* (1988). Tome popisu valja dodati dva posebna izdanja časopisa »Kritika« koja sam već spominjao i napomenuti da sam svjesno zanemario razliku između Matičinih izdanja i izdanja njezinoga Nakladnoga zavoda jer to ovdje ne bi koristilo premda će u govoru o drugom knjigama i drugim problemima biti korisno i nužno.

Uspostava samostalne Republike Hrvatske donijela je polet na mnogim područjima: jezikoslovna kroatistika našla je u Matici hrvatskoj izdavača upravo željnoga takvih naslova. Možda ni jedna među njima nije dostigla značenje Simeonova *Rječnika*, ali mahom su to knjige visoke kvalitete, rezultat su naglo oslobođene kreativnosti. Matica je u ovih 15 godina hrvatske slobode objavila preko 60 knjiga iz jezikoslovne problematike, dakle tripud više nego u ukupnoj svojoj povijesti. Samo u *Maloj znanstvenoj biblioteci* Jelene Hekman objavljeno je 17 takvih naslova: J. Vončina, *Preporodni jezični temelji* (1993), I. Pranjković, *Kronika hrvatskoga jezikoslovlja*, (1993), E. Hercigonja, *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja* (1994), B. Tafra, *Jezikoslovna razdvojbina* (1995), Stj. Damjanović, *Jazik otačaski* (1995), I. Gostl, *Bogoslav Šulek*¹1995, ²1996, J. Lisac, *Hrvatski dijalekti i jezična povijest* (1996), M. Samardžija, *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnoga jezika* (1997), A. Jembrih, *Hrvatski filološki zapisi* (1997) A. Sekulić, *Rasprave o jeziku bačkih Hr-*

vata (1997), Z. Vince, *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti* (1998), I. Gostl, *Dragutin Antun Parčić* (1998), K. Pranjić, *Iz-Bo-sne k Evropi* (1998), V. Anić, *Jezik i sloboda* (1998), Stj. Babić, *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku* (1998), J. Lisac, *Hrvatski govori, filolozi, pisci* (1999), I. Pranjković, *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebrene* (2000). Ta je biblioteka usmjerena na sažete i lako razumljive znanstvene tekstove koji će pomoći i kulturnome laiku da se snađe u određenim stručnim pitanjima. I urednici ambiciozne biblioteke *Stoljeća hrvatske književnosti* predvidjeli su prostor za hrvatsku jezikoslovnu misao pa su izašla dva dobro pripremljena izbora pod istim naslovom *Jezikoslovne rasprave i članci*. Prvi je 1999. priredio Ivo Pranjković i u njemu izabrani tekstovi F. Kurelca, B. Šuleka, V. Pacela i A. Vebera Tkalčevića., a drugi Marko Samardžija 2001. i u njemu su tekstovi F. Ivekovića, I. Broza, T. Maretića, V. Rožića, M. Rešetara, A. Radića i N. Andrića. To vrijedno antologijsko predstavljanje hrvatske jezikoslovne misli, nastaviti će se i ubuduće. U istoj biblioteci izašla je i knjiga J. Vončine *Tekstološka načela* (1999) koja problemski raspravlja o tekstološkom priređivanju hrvatske književne baštine i u koju je autor unio svoja dugogodišnja iskustva u tom poslu, ali i iskustva drugih priređivača.

Biblioteka *Hrvatska jezična baština* ponudila je dosad četiri naslova: D. Malić, *Žića svetih otaca* (1997), D. Malić, *Na izvorima hrvatskoga jezika* (2002), *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik* (Stj. Damjanović, I. Jurčević, T. Kušević, B. Kuzmić, M. Lukić, M. Žagar, 2004) i E. Hercigonja, *Na temeljima hrvatske književne kulture* (2005). Prva je prezentacija i jezikoslovna obrada jednoga od najvažnijih hrvatskih srednjovjekovnih latiničnih tekstova, druga i četvrta nude presjek istraživačke djelatnosti dvoje istaknutih hrvatskih medievista, a treća je rječnik kakav naša filologija nije dosad ponudila, tj. rječnik namijenjen u prvom redu studentima kroatistike i slavistike, pa je i obrada rječničkih natuknica tome podređena. Već sam spomenuo pretisak Jurišićeva *Nacrta hrvatske slovnice* (1992) koji se pojavio u Matičinoj *Znanstvenoj biblioteci*. U njoj je izašao i drugi dio toga Jurišićeva djela s podnaslovom *Tvorba imenica u povijesnom razdoblju* koji je ostao u rukopisu, a za tisak ga je pripremio Stjepan Babić (1992). Knjiga Branke Tafre *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić* (1993) sustavan je i obavijestan pregled hrvatske gramatičarske tradicije koji na kraju ima popis tiskanih hrvatskih gramatika do 1876. Iz različitih biblioteka spominjem prvenstveno knjigu R. Katičića *Litterarum studia, Književnost i naobrazba ranog hrvatskog srednjovjekovlja* (1998), knjigu koja izlazi iz okvira jezikoslovlja, ali joj je i jezikoslovna kroatistika jedan od nosivih stupova. U istoj je biblioteci (*Theoria*) objavljena i knjiga Stj. Damjanovića *Slovo iskona, Staroslavenska/starohrvatska čitanka* (¹2002, ²2004), sveušilišni udžbenik paleoslavističkog i paleokroatističkog sadržaja. Danijel Alerić napisao je knjigu o problemu imena grada Zagreba (*Najstarija zagrebačka tajna*, 2000), a M. Samardžija priredio zbornik *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika* (1999). Matica je pokrenula i biblioteku *Inozemni kroatisti na-*

stojeći hrvatskoj stručnoj i kulturnoj javnosti predstaviti kroatističke radove inozemnih znanstvenika. U toj je biblioteci otisnuto već više književnopovijesnih studija i vrijedna knjiga jezikoslovnih studija mađarskoga slavista Istvána Nyomárkaya *Kroatističke studije* (2000). Iako se Maticu većinom drži (pre)konzervativnom ustanovom, ona nerijetko prednjači u prezentiranju novih ideja. Takva je knjiga *Hrvatski računalni pravopis* (1996) u kome surađuju informatičari i jezikoslovac (Batnožić, Ranilović, Silić). Na samom početku razdoblja o kojem govorimo pojavio se Spalatinov *Peterojezični rječnik europeizama* (1990), a dvaput je objavljena prekretna knjiga Zlatka Vincea *Putovima hrvatskoga književnog jezika* (drugo izdanje 1990., a treće 2002.). U objavljivanju jezikoslovnih kroatističkih knjiga Matica je surađivala s drugim izdavačima pa su posljedica takve suradnje knjige: S. Kordić, *Relativna rečenica* (1995), M. Žagar, *Kako je tkan tekst Bašćanske ploče* (1997), A. Piccolli – A. Sammartino, *Rječnik moliškobrvatskoga govora* (2000). Posebno je ugodno pogledati kako su vrijedne knjige iz jezikoslovne kroatistike objavili Matičini ogranci. Autor ovoga rada ne raspolaže potpunim podacima, ali će ipak ponuditi popis poznatih mu knjiga kao dokaz vrijednoga rada ogranaka i kao poziv da se ovaj popis knjiga popunjava:

1. Milan Nosić, *Josip Završnik*, Rijeka 1991;
2. Blaž Jurišić (zbornik, ur. Šime Batović), Zadar 1992;
3. Dragutin Parčić (zbornik, ur. Julije Derossi), Zadar 1993;
4. Ankica Piasevoli, *Rječnik govora mjesta Sali na Dugom otoku oliti Libar saljskih besid*, Zadar 1993;
5. Marko Samardžija, *Filološki portreti*, Zaprešić, 1993;
6. Milan Taritaš, *Rječnik književne interpretacije*, Pakrac 1993;
7. Tomislav Kuljiš, *Jezik naš hrvatski ovdje i sada*, Dubrovnik 1994;
8. Goran Filipi, *Ptice Istre: rječnik pučkoga naziavlja*, Pazin 1995;
9. Stjepan Ivšić, *Jezik Hrvata kajkavaca* (priredio Josip Lisac), Zaprešić 1996;
10. Stjepan Ivšić i *hrvatski jezik* (zbornik, ur. Božidar Finka), Orahovica 1996;
11. *Slavonska jezična baština* (izbor: Franjo Tanocki), Osijek 1996;
12. Benedikta Zelić-Bučan, *Jezik i pisma Hrvata*, Split 1997;
13. Duško Geić, *Gramatika trogirskog cakavskog govora*, Trogir 1998;
14. *Zbornik radova o fra Filipu Grabovcu* (ur. Neven Strukan), Sinj 1998;
15. Sanda Ham, *Jezik zagrebačke filološke škole*, Osijek 1998;
16. *Jezikoslovac fra Josip Jurin* (zbornik), Šibenik 1999;
17. Ankica Piasevoli, *Saljska intrada – naziavlje po djedovima našim*, Zadar – Sali 1999;
18. Tomislav Maričić-Kukljičanin, *Rječnik govora mjesta Kukljica*, Zadar 2000;
19. Sanja Vragović, *Kajkavski govor sela Grane*, Novi Marof 2001;
20. Slavko Malnar, *Prezimana u čabarskom kraju kroz stoljeća*, Čabar 2001;
21. Ladislav Radulić, *Rječnik rivanjskog govora*, Zadar 2002;
22. Slavko Malnar, *Pamejenek*, Čabar 2002;
23. Milan Moguš, *Senjski rječnik*, Senj 2002;
24. *Bartol Kašić i Biblija* (zbornik, ur. Julije Derossi), Pag 2002;
25. Silvana Vranić, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*, Novalja 2002;
26. Stjepan Babić, *Prijedlog za ukidanje hrvatskog jezika*, Slavonski Brod 2003;

27. Ljiljana Kolenić, *Brodski jezikoslovci*, Slavonski Brod 2003; 28. Stjepan Krasić, *Pape i hrvatski jezik u XVII. stoljeću*, Čitluk 2004.

Ukupno izdavaštvo Matičinih ogranaka vrlo je bogato, ali kadšto se pojavljuju knjige koje izdavaču i ne služe na čast. Može se mirno reći da takve knjige u ponuđenom popisu nema i da su jezikoslovne kroatističke knjige bolji dio izdavaštva u ograncima. S jedne strane među tim knjigama ima dobrih dijalektoloških istraživanja, s druge one obrađuju hrvatsku jezikoslovnu tradiciju vezanu podrijetlom za određeni kraj, ali po značenju općehrvatsku.

IV. Jezikoslovna kroatistika u Matičinoj periodici

Matica je hrvatska, središnjica i ogranci, izdavala i izdaje uistinu velik broj časopisa, godišnjaka, zbornika i drugih povremenika pa bi samo bibliografija radova iz jezikoslovne kroatistike u njima zauzimala velik prostor, a i bibliografija radova o toj problematici iz pojedinoga časopisa, kao što ćemo vidjeti, zna dobro premašiti sto bibliografskih jedinica. Stoga ću u ovom poglavlju ponuditi samo pojedine primjere uz opasku da mnoga Matičina izdanja čekaju ovakvu ili onakvu obradu svojih kroatističkih priloga, za početak barem ispis potpune bibliografije.

Primjer prvi: Hrvatska revija

U ovom je trenutku najlakše reći nešto o priložima iz jezikoslovne kroatistike u Hrvatskoj reviji jer mi je odlična bibliografija Nataše Bašić (Bašić 2000) omogućila da lako nađem tekstove i pročitam ih (prvi put ili ponovno). U njejoj bibliografiji nema perioda od 1928. do 1944., no u tom se periodu jezikoslovni prilozi mogu izbrojati na prste jedne ruke, a strogo gledajući samo je jedan kroatistički: to je Ivšićev tekst *Jubilej jednoga leksikografskoga rada* u kome se on osvrće na Akademijin Rječnik u povodu izlaska 48. sveska (4/34). Spomenut ću i tekst Krste Spalatina *Moderna lingvistika* (3/38) u povodu smrti francuskoga jezikoslovca Ferdinanda Brunota. Naime, Spalatin će, kada Hrvatska revija bude izlazila u egzilu, biti jedan od njezinih najmarljivijih suradnika. Tu su i dva teksta Petra Guberine: *Moderna lingvistika i kazalište* (7/40) i *Slovačka lingvistika* (12/40), dva kratka teksta koja svojom terminologijom najavljuju jezikoslovca koji dobro poznaje suvremene jezikoslovne spoznaje. Svi su ti tekstovi objavljeni u rubrici »Feljtoni«. Kada je časopis 1950. počeo izlaziti u inozemstvu, zaokupljen je teškim političkim problemima i u prvim godinama u njemu nema jezikoslovnih kroatističkih tekstova, a prvi koje bismo mogli tako tretirati nekrolozi su Dragutinu Boraniću (Spalatin) 1955. i

Stjepanu Ivšiću (Nikolić, 1962). U međuvremenu je Nikolić objavio tekst o pisanju hrvatskih prezimena posvećen nekim praktičnim problemima. Jezikoslovna će kroatistika ući na velika vrata u časopis u trenutku kada u domovini jezično pitanje postane najvažnijim političkim problemom. Prije Deklaracije legendarni će glavni urednik napisati dva teksta karakterističnih naslova: *Hrvatski jezik pred ponorom* (1/64) *Hrvatski štokavski govor star je nekoliko stoljeća* (1/64), prikaz Jonkeove knjige *Književni jezik u teoriji i praksi* (1/64) i povremeno će donijeti koju lošu vijest iz Domovine. U jezikoslovnom smislu najzanimljiviji je u tom periodu tekst Slave Žic-Buj *Zašto ijekavski a ne ikavski govor u hrvatskom jeziku?* (64)

Dvobroj 1–2 /67. prijelomni je broj jer su u njemu tekstovi vezani uz Deklaraciju. Urednik ga najavljuje tekstem primjereno patetičnoga naslova *Od Bašćanske ploče do Zagrebačke Deklaracije*, a njemu se pridružuje Jure Petričević tekstem *Deklaracija o književnom jeziku: komunistički i nekomunistički hrvatski intelektualci manifestiraju otpor totalitarizmu i velikosrpskoj politici*, Spalatin pak tekstem *Borba za hrvatski književni jezik*. Naveo sam naslove jer oni jasno pokazuju usmjerenje dotičnih tekstova, ali i velikoga dijela drugih, objavljenih u »Hrvatskoj reviji«: oni su svi prigodni, pisani u povodu političkih postupaka usmjerenih protiv ravnopravnosti hrvatskoga jezika. U njima je više politike nego jezikoslovlja, što je posve razumljivo. Uredništvo relativno često prenosi iz domovinskoga tiska tekstove za koje drži da su značkovi: i one s kojima se slaže i one s kojima se ne slaže.

Časopis dobro prati pojavu novih knjiga iz jezikoslovne kroatistike i s pijetetom obznanjuje smrti istaknutih hrvatskih jezikoslovaca. Osim spomenutih javljaju se, jednom ili dvaput, Antun Nizeteo, Dragutin Hazler, Lucijan Kordić, Lazar Dodić, Antun Pinterović, Bogdan Radica, Ante Kadić, Zlatko Tuđina, Vladimir Ciprin. Kada sam rekao jednom ili dvaput, to se odnosi na jezikoslovnu kroatistiku jer mnogi od njih redovito sudjeluju drukčijim priložima. U HR 2/75 objelodanjen je poznati Brozovićev tekst *Deset teza o hrvatskom jeziku*. Jezikoslovno gledano, među stalnim suradnicima »Hrvatske revije« najvrjednije tekstove pisao je Vinko Grubišić. Ako sam dobro izbrojio, napisao ih je tridesetak: trećina su prikazi važnih djela iz kroatistike, nekoliko bi pristajalo u rubriku *Vijesti*, ali u ovoj ću prilici samo spomenuti njegova, po mojem mišljenju najvažnija ostvarenja: počeo je u HR 1971. prilogom *Problemi oko tipologije južnoslavenskih jezika*, a spominjem *(Ne)funktionalnost hrvatskih pravopisa* (1/80), *O pisanju nekih stranih i naših vlastitih imena* (4/80), *Ikavica i današnji hrvatski književni jezik* (3/83), *Hrvatski jezik nakon II. svjetskog rata* (2/85), *Nazivi za hrvatski jezik od rata do danas* (1/86), *Vuk S. Karadžić i hrvatski jezik XIX. i XX. st.* (3/87), *Uz jezik »Ognjišta« Mile Budaka* (2/90), a kada se HR vratila u domovinu napisao je *Neki aspekti dvojezičnosti hrvatskih pisaca u egzilu* (3–4/92) i *A. B. Šimić i hrvatski jezik*.

Grubišić je najkompetentniji »Revijin« jezikoslovni suradnik i jedini koji nije pisao samo tekstove potaknute političkim poticajima, nego i one potaknute jezikoslovnom darovitošću i stručnom kompetencijom. Nju je potvrdio i knjigom *Grafija hrvatske lapidarne ćirilice* koju je objelodanio 1978. u Posebnim izdanjima »Hrvatske revije«.

Kada se HR vratila u domovinu, u njoj su se počeli javljati poznati hrvatski jezikoslovci: Babić, Moguš, Samardžija, a najčešće Josip Lisac, koji je i u ukupnoj jezikoslovnokroatističkoj Matičinoj proizvodnji najmarljiviji i najplodniji autor.

Primjer drugi: Zadarska revija/smotra

Pripremajući svoje izlaganje za znanstveni skup o hrvatskom jeziku u XX. stoljeću koji je organizirala Matica hrvatska, morao sam, zbog opsežnosti teme za koju sam zadužen i zbog kratkoće vremena, selektivno pristupiti poslu. Među časopisima Matice hrvatske koje objavljuju njezini ogranci odlučio sam se pregledati *Zadarsku reviju/ smotru* jer mi je moje čitateljsko iskustvo govorilo da bi u njoj moglo biti najviše priloga koji su predmet mojega izlaganja i ovoga rada. Znao sam da nipošto ne treba zaboraviti *Dubrovnik*, riječke *Domete*, sarajevsku *Hrvatsku misao* i još poneke, ali moja je pretpostavka bila točna : suradnja uglednih jezikoslovaca životom i(li) radom vezanih uz staro kulturno i sveučilišno središte kao što je Zadar s ogrankom zadarske Matice hrvatske koji je revno izvršavao Matičine programe rezultirao je i za optimiste ugodnim iznenađenjem. I tu sam imao odličnoga pomagača u Josipu Vrandečiću koji je izradio *Bibliografiju Zadarske revije, I - XL, 1952 - 1991. godine* (Zadarska smotra 1–2/1992, 49-382), a predgovor je napisao Šime Batović (13-48). Važno je znati da je Zadarska revija postala Matičinim časopisom od prvoga broja 1956., a da ju je dotad (od 1952) izdavao Klub kulturno-prosvjetnih radnika »Juraj Baraković«. Nakon zabrane Matice hrvatske 1971. časopis preuzima Socijalistički savez općine Zadar, 1973. Narodni list u Zadru, a on ga 1991. vraća obnovljenom zadarskom ogranku Matice hrvatske. Od 1992. ime se mijenja u *Zadarska smotra*. Formalno gledajući period 1971.-1991. ne bi trebalo uzimati kao Matičin prinos, ali svakako je riječ o prinosima jezikoslovnoj kroatistici.

Podijelio sam radove u pet skupina svjestan da bi ih se moglo i drukčije podijeliti. Napominjem da su kadšto cijeli brojevi posvećeni našoj temi, a posebno naglašavam prinose proučavanju govora zadarskoga kraja koji donose ne samo znanstvene i stručne priloge, nego i primjere tekstova koji pripadaju različitim funkcionalnim stilovima.

Središnja je osobnost toga dobro vodenoga posla Josip Lisac.

A. Povijest hrvatskoga jezika

1. Lj. Maštrović, *Koje je starije ime Zadar ili Zara*, 1/1953.
2. P. Cabrić, *Nagađanja o porijeklu imena »Kolovare«*, 3/1953.
3. O. Fijo, *Stvaranje naše pomorske terminologije i stručne literature*, 3/1954.
4. Lj. Maštrović, *Filološki i književni rad Đure Augustinovića*, 3/1955.
5. B. Ilakovac, *Po čemu je Zadar dobio ime?*, 3/1957.
6. Z. Vince, *Fran Kurelac u Zadru*, 4/1957.
7. D. Brozović, *Dva priloga proučavanju Petra Zoranića*, 1/1959.
8. D. Brozović, *O izvorima pjesničke snage u Kranjčevićevu jezičnom izričaju*, 5/1960.
9. Ž. Muljačić, *O imenu grada Dubrovnika*, 2/1962.
10. V. Putanec, *Enološke etimologije. 1 opolo*, 4/1964.
11. D. Brozović, *Djelo Petra Zoranića u razvitku jezika hrvatske književnosti*, 5/1969.
12. V. Jakić – Cestarić, *Imena pastira u Zoranićevim »Planinama«*, 5/1969.
13. J. Vončina, *Neke osobine Zoranićeva stila*, 5/1969.
14. A. Šupuk, *Nadimci u starim dalmatinskim gradovima*, 4/1970.
15. I. Pederin, *Hrvatski jezik na početku industrijskog doba. Odnos »Vijenca« prema njemačkom jeziku do Šenoine smrti (1881)*, 5/1971.
16. Z. Vince, *Gramatike zadarsko – dalmatinskog jezičnog kruga*, 4/1971.
17. V. Jakić – Cestarić, *O prezimenu i počecima porodice Krnarutić*, 1-2/1974.
18. J. Lisac, *Hrvatske jezične situacije u pretpreporodno doba i Mihovil Kombo*, 4-5/1983.
19. J. Vončina, *Jezična problematika u Kombolovoj povijesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, 4-5/1983.
20. M. Kravar, *O hrvatskom imenu sirmijske mučenice Anastazije*, 6/1968.
21. M. Kravar, *Čakavsko – hrvatski heksametar u Vitezovićevu »Odiljenju sigetskom«*, 2/1986.
22. M. Moguš, *Napomene o Vitezovićevu jeziku*, 2/1986.
23. I. Nyomarkay, *Mađarski elementi u jeziku umjetničkih djela o sigetskoj bitki*, 2/1986.
24. J. Vončina, *O jezičnim kontaktima u Karnarutićevu »Vazetju Sigeta grada«*, 2/1986.
25. V. Anić, *Narodni preporod u Dalmaciji i književni jezik danas: u traganju za vezom*, 4-5/1987.
26. D. Brozović, *O grafijskim pitanjima u hrvatskom narodnom preporodu*, 4 - 5/1987.
27. D. Brozović, *Vuk Stefanović Karadžić i južnoslavenski narodi*, 6/1987.
28. J. Lisac, *Ivan Gundulić i hrvatski jezični standard*, 1-2/1989.
29. V. Anić, *Vatroslav Jagić i djela o književnom jeziku*, 4/1989.

27. V. Jakić-Cestarić, *Osobna imena i porijeklo redovnika Samostana Sv. Krševana do kraja XIV. stoljeća*, 2-3/1990.
28. N. Kolumbić, *Bartol Kašić (1575-1650)*, 2-3/1991.
29. J. Lisac, *Blaž Jurišić (1891-1974)*, 2-3/1991.
30. Stj. Babić, *Jurišićeva razmišljanja o pravopisnoj problematici*, 3/1992.
31. D. Brozović, *O Jurišićevu »Nacrtu hrvatske slovnice«*, 3/1992.
32. B. Finka, *Dijalektološka djelatnost Blaža Jurišića*, 3/1992.
33. N. Grbin, *Jurišićeva obrada glagoljskih spomenika otoka Vrgade*, 3/1992.
34. J. Lisac, *Blaž Jurišić i Ivan Goran Kovačić*, 3/1992.
35. B. Rako, *Popis radova dra Blaža Jurišića*, 3/1992.
36. P. Šimunović, *Blaž Jurišić u ogledalu onomastičkih istraživanja*, 3/1992.
37. Z. Vince, *Životni put Blaža Jurišića*, 3/1992.
38. J. Derossi, *Antun Dragutin Parčić*, 4-5/1992.
39. M. Diklić, *Don Ivo Prodan*, 4-5/1992.
40. J. Lisac, *Marcel Kušar*, 4-5/93.
41. M. Dorkin, *Hrvatski jezik i hrvatska književnost u programu Nikole Šimića*, 5-6/1994.
42. M. Mamić, *Jezični purizam u Zori dalmatinskoj*, 3-4/1995.
43. T. Maštrović, *Kroatizam A. Kuzmanića i Zore dalmatinske*, 3-4/1995.
44. M. Plenković, *Uloga Ante Kuzmanića i Zore dalmatinske u stvaranju hrvatskoga komunikacijskog prostora*, 3-4/1995.
45. F. Švelec, *Šimun Kožičić Benja (o. 1460-1536)*, 1-3/1996.
46. *Statuta Jadertina - Zadarski statut* (S. Antoljak, Š. Batović, J. Kolanović, M. Križman), 1-3/1997.
47. M. Obad, *Pobjeda hrvatskoga jezika*, 1-3/1999.
48. V. P. Nikčević, *Grčko a ne iransko podrijetlo imena i etnonima Hrvat*, 5-6/2001.
49. V. P. Nikčević, *Radoslav Katičić o etimologiji imena Hrvat*, 1-3/2002.

B. Hrvatski dijalekti

1. V. Cestarić, *Dijalekt zadarskog kraja u dinamici suvremenog života*, 6/1966.
2. A. Šupuk, *Šibenska prezimena. Osvrt na porijeklo, tvorbu, akcent i značenje*, 1/1967.
3. V. Cestarić, *Blize daljine. Crtice iz Ravnih Kotara, zapisane i zaboravljene na krajevima dijalektoloških bilježnica*, 4/1969.
4. A. Šupuk, *Patronimici na otocima šibenskog arhipelaga*, 2/1973.
5. V. Gersdorfer, *Romanizmi u dubrovačkom govoru*, 1/1979.
6. M. Šokota, *Novija čakavska leksikografija i leksikologija*, 3/1988.
7. A. Šupuk, *Šibenski frazemi i ostali prigodni izrazi*, 5-6/1989.
8. A. V. Gladić, *Izraz »Pasja vira«*, 4/1990.

9. I. Sumić, J. Lisac, V. Pokorny, *Hrvati u Slovačkoj*, 4-5/1992.
10. B. Finka, *Pogled na dugootočke govore*, 1-2/1993.
11. V. Skračić, *Pristup toponomastičkoj građi Dugog otoka*, 1-2/1993.
12. J. Lisac, *Domaća rič zadarskoga kraja* (uvodna rasprava u broj ispunjen tekstovima govora zadarske okolice), 3-4/1994.
13. J. Lisac, *Opće značajke govora zadarskoga kraja*, 5-6/1995.
14. T. Maričić Kukljičanin, *O kukljičkom govoru*, 5-6/1995.
15. B. Palčić Caskin, *»Nagrada za domaću rič«, iskustvo uporabe izvornog govora u novinstvu*, 5-6/1995.
16. L. Raduić, *Opća svojstva rivanjskoga govora*, 5-6/1995.
17. A. Šarunić, *Izvorni govor u novinstvu*, 5-6/1995.
18. L. Radulić, *Antroponimijska kretanja na zadarskim otocima*, 4-6/1996.
18. B. Čakarun, *Neke osobine galovačkoga govora*, 4-6/1996.
19. B. Finka, *O naglasnom kolebanju u tkonskom govoru*, 4-6/1996.
20. J. Lisac, *Jezična pitanja dijalektalne poezije zadarskoga kraja*, 4-6/1996.
21. M. Mamić, *Govor sela Lišana Ostrovačkih*, 4-6/1996.
22. B. Šimunić, *Bibinjska toponimija*, 4-6/1996.
23. Š. Batović, *Prezimana u Vrsima*, 4-6/1996.
24. J. Lisac, *Uz proučavanje kaljskoga i ošljačkoga govora*, 4-6/1996.
25. R. Šejić, *Akcent imenica muškog roda u čakavskom i ruskom*, 4-6/1996.
26. B. Šimunić, *Nazivi za strane svijeta u bibinjskom govoru*, 4-6/1996.
27. M. Trošelj, *Neka obilježja starigradskog i tribanjskog govora*, 4-6/1996.
28. S. Vulić, *Zemljopisni nazivi u nekim govorima na zadarskom otočju*, 4-6/1996.
29. Š. Batović, *Vrški mjestopisi*, 4-6/1997.
30. S. V. Letinić, *Posebnosti staroga sav(a)rskoga govora*, 4-6/1997.
31. J. Lisac, *Ždrelac i njegov govor*, 4-6/1997.
32. R. Lukin, *Općenita svojstva iškog ogovora*, 4-6/1997.
33. L. Radulić, *Toponomastika otoka Rivnja*, 4-6/1997.
34. B. Šimunić, *Naglasak u govoru sela Bibinje*, 4-6/1997.
35. S. Vulić, *Blagdanska imena u tkonskom, saljskom, kukljičkom i sestrunjskom govoru*, 4-6/1997.
36. I. Anzulović, *Nazivi odjeće zadarskog područja u pisanim izvorima*, 4-6/1999.
37. A. Bačić Fratrić, *O nekim svojstvima govora Blata na Korčuli*, 4-6/1999.
38. M. Barac, *Naš divan i zajik*, 4-6/1999.
39. Š. Batović, *Vrška osobna imena*, 4-6/1999.
40. L. Raduić, *Obiteljsko - rodbinsko i drugo međusobno nazivlje na otoku Rivnju*, 4-6/1999.
41. I. Milić, *Prezimana, imena i nadimci sela Kukljice na otoku Ugljanu*, 4-6/1999.
42. B. Šimunić, *Bibinjski imenik dvadesetoga stoljeća*, 4-6/1999.

43. S. Vulić, *Imeničke tvorenice u pjesmama Ante-Tonija Valčića*, 4-6/1999.
44. *Izvorni prilozi (građa), Umjetnički prilozi na govorima zadarskoga i drugih krajeva*, 4-6/1999.

C. Hrvatski jezični standard

1. B. Finka, *Srdela i srodni nazivi*, 2/1956.
2. Z. Kulundžić, *Problem »č« i »ć« - da dosad najteži problem našeg pravopisa postane najjednostavniji*, 3/1959.
3. D. Brozović - Z. Vince, *O nekim značajkama, funkcijama i pravima književnog jezika*, 1/1960.
4. D. Brozović, *O usporednom i tipološkom proučavanju slavenskih jezika i dijalekata i o problemu njihova klasificiranja*, 2/1963.
5. P. A. Dmitrov - G. I. Safranov, *Proučavanje hrvatskosrpskoga jezika u Sovjetskom Savezu*, 4/1965.
6. J. Kraljev, *Deset pitanja dru Iliji Mamuziću*, 1/1966.
7. M. Kravar, *Problematika naše gradske akcentuacije*, 3/1968.
8. Ante Belić, *Dijakritički znakovi hrvatskosrpskog jezika i transliteracija vlastitih imena*, 1/1969.
9. V. Anić, *Jutro saznanja ili bilješke oko Krležina jezika*, 6/1973.
10. V. Anić, *Naš jezik i Krleža*, 4/1982.
11. M. Kravar, *Teorija i praksa naglašavanja stranih riječi*, 3-4/1984.
12. M. Kravar, *Oko akcenta riječi duka - dukala i sličnih*, 5-6/1986.
13. A. Franić, *Prilog raspravi o jezičnoj problematici. Javno ili službeno, ovaj ili onaj jezik*, 5-6/1988.
14. A. Franić, *Izlaz iz »jezične« zavrzame*, 1-2/1989.
15. J. Lisac, *Hrvatski jezik – naš svagdanji*, 4-5/1993.
16. Z. Mužinić, *Jezična kolebanja Vladana Desnice*, 5-6/1994.
17. S. Ž. Vrkić, *Imena novorođenčadi u Zadru 1940. do 1997. g.*, 1-3/1999.

D. Osvrta, recenzije

1. B. Finka, *V. Vinja, Napomene uz dosad nekoliko nepotvrđenih starogrčkih elemenata u Jadranskom ibtološkom nazivlju*, 4/1955.
2. Z. Vince, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu III*, 2/1956.
3. V. Cestarić, *Lj. Maštrović, Ninski govor*, 1/1956.
4. I. Erceg, *Zlatko Herkov, Građa za financijsko - pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, 1/1957.
5. Ž. Muljačić, *B. Kotruljević, Naš jezik i poslovice*, 7/1958.

6. Z. Vince, *Pavlica Josip: Rječnik slovenačkih, hrvatskosrpskih, latinskih, njemačkih, francuskih i engleskih fraza*, 3/1961.
7. Ž. Muljačić, *Ivan Popović, Geschichte der serbokroatischen Sprache*, 3/1962.
8. Ž. Muljačić, *Zlatko Vince, Stav »Zore Dalmatinske« u Zadru prema težnjama iliraca za jedinstvenom grafijom u hrvatskoj književnosti*, 6/1962.
9. Ž. Muljačić, *M. Deanović - J. Jernej, Hrvatskosrpsko - talijanski rječnik, drugo prošireno izdanje*, 3/1963.
10. I. Mamuzić, *O jednoj knjizi o književnom jeziku (Lj. Jonke, Književni jezik u teoriji i praksi)*, 4/1965.
11. V. Anić, *Abdulah Škaljić: Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, 2/1965.
12. B. Glavičić, *Nekoliko napomena uz novo izdanje Klaićeva rječnika stranih riječi*, 5/1966.
13. M. Šimundić, *M. Moguš, Današnji senjski govor*, 2/1968.
14. Mirko Tomasović, *Doprinos znanosti i zanimljivo štivo (Poljički zbornik 1)*, 6/1968.
15. V. Anić, *O starijoj hrvatskoj terminologiji u lingvističkom rječniku (R. Simeon, Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva)*, 6/1969.
16. M. Šimundić, *Josip Matešić, Rücklaufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, 6/1969.
17. Ž. Muljačić, *M. Deanović - J. Jernej, Hrvatskosrpsko - talijanski rječnik, treće prošireno i dotjerano izdanje*, 6/1970.
18. V. Anić, *Novo izdanje prvog hrvatskog rječnika. Reprint izdanje rječnika Fausta Vrančića...*, 3/1971.
19. V. Anić, *Marginalije uz jedan novi (»bosanski«) pravopis*, 2/1973.
20. D. Brozović, *O zemljovidu izmišljenih zemalja i o etimologiji izmišljenih onomastičkih jedinica*, 6/1973.
21. J. Lisac, *Dva sveska »Radova« Filozofskog fakulteta u Zadru*, 2/1977.
22. J. Lisac, *Jubilarni broj »Radova« Filozofskog fakulteta u Zadru (14-15)*, 3-4/1977.
23. S. Čeh - Tomašić, *Najnovije izdanje »Talijansko - hrvatskosrpskog rječnika«*, 4/1978.
24. J. Lisac, *O fonologiji čakavskog narječja (M. Moguš, Čakavsko narječje – fonologija)*, 1/1979.
25. F. Smiljanić, *Vjekoslav Omašić: Topografija Kaštelanskog polja*, 1/1980.
26. J. Lisac, *Sedamnaesti svezak »Radova« Filozofskog fakulteta*, 2-3/1980.
27. M. Samardžija, *Strukturalistički funkcionalizam A. Martineta (U povodu hrvatskog prijevoda Osnova opće lingvistike)*, 3-4/1984.
28. D. Stagličić, *U potrazi (i u potjeri) za izgubljenim govorom (o knjizi Ive Škarića)*, 1-2/1984.
29. M. Vujanić, *Vrijedan prilog pravnoj terminologiji (Dinko Mazzi, Dizionario dei termini giuridici e amministrativi delle lingue croata o serba e*

- italiana* = Rječnik pravnih i administrativnih izraza na hrvatskom ili srpskom i talijanskom jeziku), 1-2/1984.
30. J. Lisac, *Dvije značajne novosti iz dijalektologije* (P. Ivić, *Dijalektologija srpsko-hrvatskog jezika, Uvod u štokavsko narječje*; H. P. Houtzagers, *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*), 1/1986.
 31. Ž. Matulina - Jerak, *Mirna Velčić, Uvod u lingvistiku teksta*, 4/1988.
 32. M. Šokota, *Novija čakavska leksikografija i leksikologija*, 3/1988.
 33. R. Vidović, *Studija o bukovačkim antroponimima* (Ž. Bjelanović, *Antroponimija Bukovice*), 3/1989.
 35. Lj. Kolenić, *Knjiga o jednom čakavskom dijalektu* (I. Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*), 2-3/1991.
 36. D. Mrdeža Antonina, *Šimun Kožičić Benja - nezaobilazna ličnost hrvatske kulturne Povijesti* (Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji-1991), 6/1992.

E. Obljetnice, sjećanja

1. D. Brozović, *Akademik prof. dr. Mate Hraste (1898-1970)*, 6/1970.
2. V. Anić, *Naša najstarija pravila i terminologija Association football. In memoriam dr Milovanu Zoričiću (1884-1971)*, 3-4/1972.
3. J. Lisac, *Fran Ramovš i Nikola Majnarić. Uz stogodišnjicu rođenja Frana Ramovša (1890-1952)*, 5-6/1990.
4. J. Lisac, *Sedamdeseta obljetnica rođenja Zlatka Vincea*, 4-5/1992.
5. J. Lisac, *Dalibor Brozović – šezdesetpetogodišnjica*, 6/1992.
6. P. Šimunović, *Božidar Finka – o 70. obljetnici života i 40. obljetnici znanstvenoga rada*, 1-3/96.
7. A. S. Kalenić i N. Bulić, *Miroslav Kravar (1914-1999)*, 1-3/1999.
8. Š. Batović, *Uspomen Božidara Finke i Nede Grbina*, 1-3/2000.
9. Branimir Glavičić, *U spomen prof. Miroslavu Kravaru*, 1-3/2000.
10. A. Mihić, *U potrazi za istinskim Salima i otocima*, 1-3/2000.
11. I. Petricioli, *Sjećanje na Božidara Finku i Nedu Grbina*, 1-3/2000.
12. A. Rozić, *O Boži i Nedu*, 1-3/2000.
13. Lj. Šimunković, *Uz 80. rođendan prof. dr. Žarka Muljačića (1922-2002)*, 1-3/2002.

Primjer treći: Zaprešićki godišnjak

Matičini ogranci objavljivali su i objavljuju velik broj godišnjaka i zbornika. I u njima će se naći jezikoslovnih kroatističkih priloga, a koliko će ih biti i kakvi su, ovisit će o konkretnim prilikama. Uzeo sam za primjer Zaprešićki godišnjak

koji je počeo izlaziti 1991. i za koji je njegov urednik Stjepan Laljak napravio bibliografiju (Laljak, 2004.)

Okolnost da u Zaprešiću živi istaknuti jezikoslovac Marko Samardžija koji se zauzeto uključio u rad tamošnjega ogranka uvjetovala je da je u Zaprešićkom godišnjaku objavljivao tekstove gotovo redovito. Evo ih: 1. *Umjetnost riječi Ive Kozarčanina* (1991), 2. *Jezične značajke pripovijedne proze Ivana Perkovca* (1991), 3. *Ivan Broz i stoljeće Hrvatskoga pravopisa* (1992), 4. *Neke značajke današnje hrvatske jezične situacije* (1993), 5. *Od dijalekta do standardnoga jezika* (1994), 6. *Pravopisac za sva vremena (Dragutin Boranić)* (1995), 7. *Posuđenice u Dictionaru Jurja Habdelića* (1996), 8. *Deklaracija i hrvatska jezična samosvijest* (1997), 9. *Norme i najnovije promjene u hrvatskome jeziku* (1998), 10. *Još o genezi i utjecaju hrvatskih vukovaca* (2002).

No u Zaprešićkom su godišnjaku objavljeni još neki jezikoslovni kroatistički tekstovi. Tako je Stjepan Krivošić objavio tri onomastička priloga: *Laduč (Postanak i značenje naziva)*, 1991; *Brdovec (Postanak i značenje naziva)*, 1993; *Pušća, Šenkovec, Trstenik, Drenje - postanak i značenje ojkonima*, 1994. Urednik je došao i do zanimljivih tekstova iz ostavštine profesora Ljudevita Jonkea (*Pisma profesoru Stjepanu Ivšiću*, 1999; *Za demokratski dogovor sadašnjem trenutku*, 2000-2001). Godišnjak se može pohvaliti suradnjom još dvojice istaknutih jezikoslovaca: Stjepan Babić objavio je u njemu tekst *Vidljivi i nevidljivi rad Dragutina Boranića* (1995), a Vladimir Anić *Ante Kovačić i hrvatski jezik* (1999). U priloge zanimljive jezikoslovnoj kroatistici treba ubrojiti i tekst Stjepana Laljka *Ostavština profesora Stjepana Ivšića* (1999).

V. Umjesto zaključka

Prvi posao koji nas čeka bibliografije su svih Matičinih jezikoslovnih kroatističkih izdanja. To se posebno odnosi na Matičine časopise. Zatim bi trebale slijediti opisne bibliografije i knjiga i rasprava. Tako bismo obavili stručni dio posla koji bi nam omogućio da počnemo temeljitu znanstvenu obradu po jezičnim razinama ili kako drukčije. Teme koje se dotiču politike uvijek će, razumije se, uključivati povijesno (povijesno-politička istraživanja). Nadam se da i ovaj maleni prilog pokazuje kako su ti poslovi obećavajući i kako će sigurno donijeti velike pomake u razumijevanju hrvatske jezične i jezikoslovne povijesti u prošlosti i sadašnjosti, ali i u potpunijem opisivanju Matičine uloge u našoj kulturnoj i općoj povijesti.

Navođena literatura

- Babić 1969: Babić, Stjepan: »O Rječniku Matice hrvatske«, Hrvatski književni jezik i pitanje varijanata«, Posebno izdanje časopisa »Kritika«, svezak 1., Zagreb, 25-40.
- Bašić 2000: Bašić, Nataša: »Bibliografija Hrvatske revije 1951-2000.«, »Hrvatska revija«, L, 4, V - XXV. i 1-1120.
- Brandt 1997: Brandt, Miroslav: »Ishodište borbe za oslobođenje« Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967-1997, Zagreb, 158-162.
- Brozović 1969: Brozović, Dalibor: *Rječnik jezika ili jezik rječnika*, Posebno izdanje časopisa »Kritika«, svezak 2., Nakladni zavod Matice hrvatske: Zagreb.
- Brozović 1997: Brozović, Dalibor: »Deset teza o hrvatskome jeziku«, Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967-1997, Zagreb, 7-21.
- Jonke 1971: Jonke, Ljudevit: *Hrvatski književni jezik danas*, Školska knjiga : Zagreb.
- Laljak 2004: Laljak, Stjepan: *Bibliografija Zaprešićkoga godišnjaka 1991-2002.*, Ogranak Matice hrvatske: Zaprešić.
- Pasini 1997a: Pasini, Sineva: »Deklaracija - na ekavici«, Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967-1997, Zagreb, 134-143.
- Pasini 1997 b: Pasini, Sineva: »Deklaracija prekretnica hrvatske kulture«, Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967-1997, Zagreb, 130-133.
- Pavletić 1997: Pavletić, Vlatko: »Obrana hrvatskoga identiteta« Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967-1997, Zagreb, 153-157.
- Ravlić 1963: Ravlić, Jakša: *Matica hrvatska 1842-1962*, Matica hrvatska: Zagreb.
- Samardžija 1993: Samardžija, Marko: *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Hrvatska sveučilišna naklada: Zagreb.
- Smičiklas - Marković 1892: Smičiklas, Tade i Marković, Franjo: *Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892.*, Spomen-knjiga, Matica hrvatska : Zagreb.
- Vrandečić 1992: Vrandečić, Josip: »Bibliografija Zadarske revije I - XL, 1952 - 1991«, Zadarska smotra 1-2/1992, 49-382.

Summary

MATRIX CROATICA AND THE CROATIAN LANGUAGE IN THE 20th CENTURY

Politically, the beginning of the 20th century was marked by the departure of Khuen Héderváry and the establishment of the first Yugoslav state. As far as Matrix Croatica is concerned, however, its activities began with a de luxe edition of Marulić's *Judita*. This publication obviously expressed a judgment different from that of Tomislav Maretić, who claimed that there was hardly any poetic value in *Judita*. The impact of the linguists

working under the influence of Vuk Stefanović Karadžić was more acutely felt, while the question of »Eastern« vs. »Southern« dialect – as formulated by Jovan Skerlić – meant either supporting or opposing unitary language policy. The dilemma basically persisted until the foundation of the independent Croatian state in the 1990s.

Throughout the 20th century Matica Croatica influenced language culture, language policy and linguistic thought in Croatia in several ways. First of all, by means of its publishing activities: its authors, literary authors, translators and scientists provided models to be followed by the Croatian public in language use. Secondly, by means of its editions of Croatian literature (*Pet stoljeća hrvatske književnosti*, *Stoljeća hrvatske književnosti* etc.) it encouraged discussion about the editing of Croatian literary heritage: these discussions always proved to be relevant for the present moment and for the future of the Croatian language. Thirdly, by means of its language books: dictionaries, grammars, orthographic manuals and general linguistic studies published in its journals or as separate books. Finally, by means of its far-reaching decisions affecting Croatian language policy, such as the co-operation with Matica srpska and its termination, Declaration on the Position and Name of the Croatian Language, etc.